

Het thema van het congres van het Humanistisch Verbond

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**22ste jaargang nummer 6
18 maart 1967**

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger

Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J.C. Brandt Corstius,
H. Mozes, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: J. van Straten
Goethelaan 73, Utrecht, telefoon (030) 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 2 46 41
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor leden van humanistische organisaties f 7,50
voor niet-leden f 9,50
buitenland f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer o.a.:

H. Bonger:
Het thema van het congres
van het Humanistisch Verbond (1)

V. W. D. Schenk:
Carnaval, Pasen, de Grieken en de zin van het lijden (3)

W. van Dooren:
Christendom, van begin tot einde (4)

E. Ossendrijver-Jacobs:
'Moeders voor moeders' (5)

IN M. en W. van 4 maart schreven wij over het komende congres van het H.V. op 15 en 16 april. Naast de behandeling van het jaarverslag, van de voorstellen, komend uit de gemeenschappen, de hoofdbestuursverkiezing en andere organisatorische zaken zal de plaats en taak van het Humanistisch Verbond in de Nederlandse samenleving aan de orde worden gesteld. Een samenvatting van de inleiding van P. Spigt werd in M. en W. van 4 maart gegeven; nu een paar woorden over de tekst van de beide co-referenten prof. dr. G. A. Kooy en G. Neervoort.

Na de inleidingen zal het congres in een aantal secties gedeeld worden, ieder met een voorzitter en een rapporteur. Nadat er een soort eindverslag is opgemaakt, zal over de bevindingen in de secties gesproken worden op de zondagmorgenzitting, in een forumvorm, waarbij inleider en co-referenten onderling en met de congresleden van gedachten zullen wisselen.

Spigt stelt in zijn stuk, dat de eerstkomende taak van het H.V. zal zijn om de typische identiteit van de humanist duidelijk te maken. Dan kan het Verbond de grote uitdaging aanvaarden om hen, die buiten de kerk en het godsdienstig geloof staan aan te trekken en hen te helpen een zinvol bestaan te beleven in een zinloze en in vele opzichten on-menselijke wereld.

Hoe ziet de eerste co-referent, Kooy, deze zaak? Bij alle waardering voor Spigts bondigheid en helderheid wordt in diens stuk niet aangegeven wat het 'herkenbaar eigene' is, b.v. tegenover de christen en tegenover de buitenkerkelijke niet-humanist. Geen antwoord wordt gegeven op vragen als 'Hoe vieren wij onze feesten?', 'Hoe gaan wij om met ons verdriet?', 'Hoe oordelen wij over misdaad en straf?', 'Wat doet de humanist als zodanig?' Welke zijn de eigenheden, hoe zijn die en waarom?

Het tweede bezwaar dat Kooy noemt en dat nauw met het eerste is verbonden, is het ontbreken van de dringende 'oecumenische' opgave van het H.V. Het gaat om de vermenselijking van de wereld, dus om de eigenaardigheid 'van de humane mens'. Wat voor nut zou het hebben als de humanist, zich

duidelijk bewust van zijn identiteit in onderscheid van die van anderen, niettemin zou zien, dat de wereld ten prooi zou vallen aan de 'de-humaniteit'?

Humanisten zijn vogels van diverse pluimage – religieuzen, agnostici, atheïsten, liberalen, socialisten, partijlozen, pacifisten o.a. – is er iets dat allen bindt? Kooy zegt: 'Het is ons geloof in de noodzaak, tegenover iedere medemens te moeten handelen, zoals wij zouden willen, dat hij tegenover ons handelde'. Deze gouden regel van het gedrag noemt Kooy het enige humanistische 'dogma' en het allerbelangrijkste is om dit 'koppig-absurde geloof' te behouden.

Hoe kan dit geloof uitgedragen worden? Door overal in de wereld de humaniserende elementen te versterken en de 'de-humaniserende' te verzwakken. Als de wereld doortrokken is van dit 'geloof' en er naar gehandeld wordt mag het Humanistisch Verbond 'als ieder ander historisch verschijnsel rustig eenmaal zijn dood sterven'. Een ontijdige dood zou een trieste zaak zijn en ontijdig zou het zijn als de mogelijkheid zou ontbreken voor het individu om humaan te zijn. Als bij het verwezenlijken van dit grote doel samengewerkt moet worden met de kerken 'heeft dat niets verdriegt'.

HET stuk van Neervoort, commentaar op Spigts pre-advies, wijst erop dat er in het Humanistisch Verbond tot nu toe groten-deels sprake is geweest van een 'éénrichtings-verkeer'; organisatorisch van boven naar beneden. Er zal meer uit de gemeenschappen moeten komen. Dit stelt eisen; duidelijke communicatie en openlegging van de situatie en een openstaan voor kritiek. In de afgelopen twintig jaar is er teveel van bovenaf gebeurd. De humanist moet, volgens Spigt 'herkenbaar' worden. Neervoort is het eens met Spigt, maar zijn kritiek is, dat het een mager pre-advies is. Het trapt enerzijds deuren in en anderzijds is de vraagstelling te filosofisch, 'die ons humanisten steeds zal begeleiden, of we nu 20, 40 of 100 jaar zullen bestaan in de Nederlandse samenleving'.

(Zie verder pag. 4)

KRITISCH ALLERLEI

door D. Roethof - Ensing

U ziet maar...

Onlangs gaf de KRO in een sobere maar daarom juist zo aangrijpende televisie-uitzending een beeld van de (opnieuw) dreigende hongersnood in grote delen van India, vooral in (onze) provincie Bihar. Er werd geen woord teveel gezegd en alleen wie over een hart van graniet beschikt zal ongeroerd naar de uitzending hebben kunnen kijken.

Twee zinnnetjes aan het slot zijn mij bij gebleven: 'het oude gironummer van de vorige actie schijnt nog ongewijzigd te bestaan' en 'u ziet maar...' En toen bleef dat oude gironummer enkele ogenblikken zonder commentaar, zonder achtergrondmuziek het scherm vullen!

U ziet maar... u, Nederlanders, die vorig jaar het bedrag van 24 miljoen gulden op tafel bracht, u, die in die korte uitzending verschillende functionarissen enkele malen hebt horen zeggen dat de Indiase regering op ernstige wijze in gebreke blijft, niet alleen bij de hulpverlening, maar vooral bij het voorkómen van dergelijke wantoestanden. U, Nederlanders, u ziet maar weer. Miljarden ratten vreten het voedsel waar mensen naar hongeren, miljoenen heilige koeien zijn nog altijd meer waard dan evenzovele mensenlevens.

Wij zien dat inderdaad, zoals we ook gezien hebben dat onze hulp maar een druppel op een gloeiende plaat betekent, hetgeen toch inhoudt dat we ook nu weer niet 'nee' kunnen zeggen tegen 'eten voor India, giro 100200'.

Mooi en intelligent

Miss World 1966, die behalve beeldschoon ook studente in de geneeskunde is en zich zal specialiseren op het gebied van de gynaecologie, is de bekroning op het streven dat mooie missen in onze tijd enige intelligentie niet missen mogen. Een principe dat schijnt in te druisen tegen de al eeuwen standgehouden hebbende opvatting, dat wie mooi is echt geen hersens hoeft te hebben, ja dat dit zelfs niet eens op prijs wordt gesteld. Het leek een onuitroeibaar adagium, maar nu ook echtgenoten van mooie vrouwen zich haasten om te verklaren hoe intelligent hun eega wel is, wordt de zaak bedenkelijk. Richard Burton zei in 'Life' over zijn schone Liz: 'zij is werkelijk heel intelligent. Nu ja, ze weet niet veel, heeft nooit veel geleerd, want de MGM is zo'n leerschool natuurlijk niet,

maar ik heb haar verschillende tests afgenomen en zij bleek boven het gemiddelde uit te komen'. Alleen een hateling (of een vrouw) kan zich nu afvragen of heel intelligent dus betekent dat je boven het gemiddelde uitkomt, hoe hoog dat gemiddelde dan wel ligt en welke vragen Richard in zijn tests verwerkt had...

Portret van Flk

Advertentie in Boer en Tuinder: 'hebt u dieren die prestaties geleverd hebben op wat voor gebied dan ook, bewaar ze voor het nageslacht. Laat er nu een stijlvol geschilderd portret van maken!'

Volgt een adres waar men vrijblijvend om inlichtingen kan vragen. Sprak de zeug tot haar biggen: 'en dat is nu het portret van je vader, hij was wat je noemt een beer!'

Wie gelooft dat nou?

Over Jan Cremer heeft pers noch publiek te klagen, hij blijft in 'the picture' en weet telkens weer iets te verzinnen, waardoor de aandacht op hem gevestigd wordt, vooral als ie pas een nieuw boek heeft laten uitgeven. Als het voor de publieke opinie moet, blijkt hij zelfs bereid te trouwen met de vrouw bij wie hij al drie kinderen heeft, zij het dan als concessie aan de 'burgermoraal'.

Nu is er van hem een Jan Cremerkrant in beslaggenomen, gegrond op (zie Parool) 'redelijk vermoeden dat de inhoud aanstotelijk is voor de eerbaarheid en mede in verband met een mondeling bij het openbaar ministerie binnengekomen toezegging dat een klacht wordt ingediend ter zake van smaad en belediging. Parool gaat verder met te zeggen dat algemeen wordt aangenomen dat de indiener van deze klacht de auteur Cees Nooteboom is, wie Jan Cremer wat hij noemt 'het drama Liesbeth Liszt' in de schoenen schoof. Nadat de sleuteraar aan Cremer's romans, Hans Sleuteraar wiens naam en adres Cremer rustig op de krant zette, ontkend heeft iets met deze zaak te maken te hebben, vertelde de raadsman van Jan (alweer volgens Parool) van zijn cliënt te hebben vernomen dat deze niet de bedoeling heeft gehad iemand te kwetsen. Hij wilde ironiserende verhaaltjes vertellen die toch niemand zou geloven en alleen maar een choquerend element zouden hebben.

Tuurlijk Jan, dat doe je dan met naam en toenaam en met behulp van je gore fantasie en een feitje

dat je hier en daar misschien ter ore kwam. Waarom probeer je dergelijke praktijken niet eens in de keiharde stad van je keus, New York, zal je eens zien op wat voor drastische wijze men daar 'smaad en beledigingen' aanpakt!

Stootrand

Een stootrand is een rand waar tegen men zich stoot, dat hebben ze in Amsterdam tenminste wel bewezen. Om de hoofdstedelijke trams nog meer ruim baan te geven dan ze al hebben of nemen, was men er toe overgegaan langs enkele trambanen een verhoogde rand van 9 cm. aan te leggen en met succes. Tien ongelukken in één week is voorwaar geen kleinigheidje. Het begon al gauw met blikshade, maar aan het eind van de week raakte een auto de rand en sloeg enkele malen over de kop. Parool schreef: *de bestuurder moest uitwijken, raakte de negen centimeter hoge rand die het wegverkeer scheidt van de trambaan. De auto bleef na de duikeling op de trambaan liggen, de bestuurder en twee inzittenden konden na behandeling in het Wilhelmina Gasthuis naar huis. Achter de auto vormde zich een lange rij trams, een aantal passagiers stapte uit. De 66-jarige mevrouw C. M. struikelde daarbij over de rand, kwam te vallen en brak haar enkel. Zij is in het Beatrixoord opgenomen. Ook de tramcontroleur T. F. B. viel over de afscheiding en kreeg enkelletsel.*

Hoe lang de rand als een steen des aanstoets zal blijven staan, is een prangende vraag, vooral voor hen die Amsterdam kennen. Misschien zouden de vroede vaderen eens andere oplossingen kun-

nen verzinnen om de enorme verkeersstroom in goede banen te leiden door de benauwde kleine straten van de binnenstad, waarbij knelpunten als Hoofddorpplein-Zeilstraat (ophaalbrug!) en Leidseplein-Leidsestraat maar enkele voorbeelden zijn, welke iedere provinciaal, die de hoofdstad bezoekt, kent. Enfin, de Raad wordt nu voorzien van Wittefietsenplan-provo-Schimmelpenninck en wie weet wat voor heil dat brengen gaat...

IJzeren kruis beledigd

Men zou kunnen denken dat iemand die na begane misdaden zich weer graag het predicaat 'mens' wil aanmeten, het als een belediging moet beschouwen ooit het IJzeren Kruis te hebben ontvangen. De 'Vereniging tot bescherming van het aanzien van Duitse onderscheidingen' echter heeft bij de officier van justitie te Hamburg (volgens het Algemeen Dagblad) een strafklacht ingediend tegen de makers van de film 'Kat en Muis', waarin de jonge zoons van minister Willy Brandt een loopje nemen met het IJzeren Kruis. De vereniging die pas enkele dagen officieel gesticht is (waarschijnlijk in verband met deze kwestie, D.R.-E.) meent dat alle dragers van het IJzeren Kruis door deze film in hun eer worden gekwetst.

In de film steelt een jongen een IJzeren Kruis om zijn geweldige adamsappel achter te verbergen, hetgeen hem noopt de rol van oorlogsheld te spelen. Er komt ook een dansje in voor van de jongeman in zwembroek met die ridderorde om de hals. De hele film is doorspekt met satires op bekende Duitse ondeugden.

BEGIN VAN DE LENTE

Dit wordt door iedereen de nieuwe lent geheten, deze bezuiniging van elektriciteit.

Nu moet men vroeger opstaan, want de tijd wordt kostbaar en bij zonlicht nagemeten.

De nieuwe zon! gezondheid en jolijt! het zoetste bed wordt kwellend voor 't geweten, om half acht heeft iedereen ontbeten, om acht zijn zorgen in het vuur geleid.

Eerst als de mist komt, soms, gaan wij ons sluiten in ons paleis terug, maar bij de vensters staan, en blijven kijken, kijken nog, naar buiten.

De schaduw zakt, gaat de balkons nu raken... Wij schuiven 't venster op: een zucht brengt aan 't getjirp van héle kleine vogels op de daken.

E. DU PERRON

Uit 'Parlando'. Uitgave: Contact.

Carnaval, Pasen, de Grieken en de zin van het lijden

ER zijn bepaalde, algemene psychologische problemen, die niet alleen voor de vakman belangrijk zijn, maar voor iedereen die zich voor mensen interesseert. Bij voorbeeld: onze houding tegenover het leed. Hoe draag ik pijn, verdriet, ontbering; dit is de eerste vraag. Hoe komt het dat de belangrijkste godsdienst, waarmee wij opgegroeid zijn en die onze cultuur zo diepgaand beïnvloed heeft, het 'lijden' zo positief waardeert; de tweede vraag. Hoe komt het dat mensen het leed vaak gretig naar zich toe lijken te halen?

Over deze problemen vindt men een grote rijkdom van gedachten in de laatste hoofdstukken van het boek van Karen Horney 'De neurotische persoonlijkheid van deze tijd'*, de Amerikaanse psychologe, die enkele jaren geleden overleden is. De tweede druk van de Nederlandse vertaling ligt hier voor me. Het lijkt me de moeite waard naar aanleiding hiervan enkele gedachten samen te vatten. Wanneer we vragen waarom mensen zo vaak leed naar zich toe trekken, raken we de kern van het vraagstuk niet, als we letten op mensen, die het lijden op 'strategische' wijze als het ware gebruiken om medelijden te wekken, ook al komt dit regelmatig voor.

Iets dichterbij de kern zijn we wanneer we zien dat veel mensen, die verdriet en ontbering moeten dragen, hun leed overdrijven, opschroeven. Zij doen dit om zich zelf te verdoven, veronderstelt Horney. Het concrete leed waar een mens voor staat, verschrompelt tegenover een nog veel groter leed dat hij fantaserende, spelende (maar met hart en ziel) eindeloos groot maakt, zodat zijn werkelijke leed erin verschrompelt en onbelangrijk wordt.

Verder is het mogelijk zich met het leed van een ander te vereenzelvigen. Men kan zijn lijden grenzeloos vergroten, het mee beleven, mee ondergaan, van pas tot pas, van minuut tot minuut en zo in een soort verdoving het eigen leed kwijt raken en daarmee de eigen angst.

Juist in deze dagen na het carnaval gaat de christelijke wereld zich weer in de 'passie' verdiepen. Ook dat lijkt veel op een collectieve verdoving om bestand te geraken tegen het eigen leed dat onbelangrijk wordt vergeleken met het leed van de god-mens, die aan het kruis geslagen werd, spijker na spijker. Karen Horney betoogt dat dit aansluit bij een nog algemener tendens, die het eerst door Nietzsche is beschreven. Deze onder-

scheidde in elk mens het dionysische naast het apollinische verlangen.

In het dionysische verlangen gaat de mens geheel op in iets 'groters'. Hij raakt zijn individualiteit kwijt en daarmee zijn persoonlijke leed. Het opgaan, willen opgaan in het andere, in het grotere, betekent vernietiging van het 'ik', een opzij schuiven van het scheppende werken en denken, dat de vreugde van ons leven is, het apollinische. Ook hier dus een proberen het leed te dragen door zich zelf te verliezen, zich zelf te laten opgaan in iets anders. Zowel de griek in zijn dionysos-dienst, als de christen in zijn passie-cultus gaan op in een andere wereld, verliezen voor een spanne tijds hun individualiteit en daarmee hun persoonlijke leed. Beide gaan na de passie, na de mysterie-dienst, weer aan het werk en voelen zich herboren. Als nieuwe mensen herhalen zij het natuur-rythme dat ook de dood van de winter en het opnieuw tot leven komen van de lente kennen.

ER blijft niettemin een groot verschil. De orgieën van Dionysos, waar we overigens heel weinig van weten, hadden weliswaar ook met de dood te maken (Dionysos werd verscheurd om later te herrijzen), maar toch evenveel met de vruchtbaarheid. De seksuele driften werden bij deze religieuze feesten – zo schijnt het – uitdrukkelijk beleefd. Daar ook de roes langs de weg van de wijn er zeker een grote rol bij speelde zou men kunnen spreken van geritualiseerde, liturgische (mischien), carnavalsfeesten.

In de christelijke levensgewoonten is dit alles op nadrukkelijke wijze gescheiden. Eerst het carnaval buiten de kerk, daarna het lijden en de dood binnen de kerk. In het Paasfeest tenslotte weer binnen de kerk een opstanding, die vergeestelijkt beleefd wordt.

Roes en extase gericht op de vruchtbaarheid, op Eroos en Bacchus, vormen bij de grieken dus een onderdeel van de religieuze cultus. Het element van lijden en ondergang was er – zo lijkt het op afstand – slechts een onderdeel van en het verlies van de individualiteit kwam niet juist in dat element tot uiting. Bij de christenen is dit net omgekeerd. Eroos en Bacchus krijgen in carnaval en na de Pasen, wanneer de christelijke bruidsparen naar kerk en stadhuis drommen, hun beurt, maar de hoogtepunten van het religieuze feest spelen zich af in de sfeer van het lijden en sterven.

Karen Horney komt in het door mij genoemde boek niet verder dan het vermelden van het feit dat de wens van de mens op te gaan in een groter geheel als het ware tegemoet

'Sprak, spraakmoeilijkheden en de invloed daarvan op de taalontwikkeling'. Dat was een lezing op een ouderavond van de school door een spraaklerares. In de pauze een kopje koffie en daarna gedachtenwisseling en vragen. U kent het recept wel.

Ziet u de rivier met kolkend ijskoud water, waar je tegen windkracht negen in doorheen moet om tot het besluit te komen, naar zo'n lezing toe te gaan? De titel alleen al is iets, waarbij je denkt: 'Moet ik dáár nu m'n huis voor uit?' Vooral wanneer je zelf kinderen hebt, die een behoorlijk aanvaardbaar Nederlands spreken en die nog nooit enige taal- of spraakmoeilijkheid gehad hebben, dan lokt het kopje koffie hier, eerlijk gezegd meer dan het kopje koffie daar. Nu ja, we hebben windkracht negen getrotseerd en we zijn erheen gegaan.

Het was een onderwerp, dat dus niet direct onszelf betrof of eigenlijk moet ik zeggen, niet meer, want tenslotte heeft hier drie keer een klein wezen in de wieg gelegen, dat toch maar heeft leren praten. Hoe? Blijkbaar door mij. Door alle gekke geluiden, die ik maakte, van: 'Akkepakke, uppelepup, pierewietepiet, dagge fijne toekeltje van me, waar is me knoetertje dan?' En weet ik veel, wat ik allemaal voor nonsens boven die wieg gezegd en gezongen heb. Maar laat dat nu enorm goed geweest zijn. Wetenschappelijk verantwoord! Daar bof ik dan wel bij, want als 't niet goed geweest was, had ik het kwaad nu toch niet meer kunnen herstellen. Ze hadden er eigenlijk net zo goed iets ergs van over kunnen houden; een levenslange minachting voor alle volwassenen bijvoorbeeld, omdat ze van hun eerste levensdag af, geconfronteerd werden met een dwaze moeder, die het heerlijk vond om gek te doen tegen weerloze zuigelingen.

Die minachting hebben ze overigens toch wel, maar ik krijg de indruk, dat dit niet zozeer aan prille jeugdervaringen ligt en levenslang zal het ook wel niet zijn, denk ik.

Maar 't is een ontzettend leuke periode, als kleine kinderen leren praten. Voor wie er gevoel voor heeft, is het een oneindige bron van plezier. Zo kwam ik eens de kinderkamer binnen. Onze jongste dochter stond aan het voeteneind van haar bedje. 'Zo', zei ik, 'ben je al wakker?' Waarop ze me heel beslist antwoordde: 'Okke tut-tut ende likkum dokkum!' Nu zijn het alleen nog de héél moeilijke woorden, die nog wel eens een struikelblok vormen: 'Ik heb tegen de blokfluit-juffrouw gezegd, dat mijn zusje een virus-conferentie had. Dat is toch wel goed, hè?' 'Nou', zei ik, 't is meer een virus-infectie, hoor!' Nu ja, wie daarop ziet...

*) Karen Horney 'De neurotische persoonlijkheid van deze tijd'. Utrecht, uitgeverij Bijeleveld (paperback). Eerste druk in het Engels 1937, in het Nederlands 1951. Prijs: f 8,90.

(Vervolg op pag. 6)

Christendom, van begin tot einde

ONTEGENZEGGELIJK heeft het christendom nog steeds grote betekenis en invloed, ook al wordt door een toenemend aantal schrijvers het einde ervan aangezegd. Als men al zelf 'afscheid van het christendom' wil nemen, dan heeft dit nog niet te betekenen, dat het laatste uur van het christendom is geslagen. De eeuwen door heeft het christendom zich altijd nog weten aan te passen aan de veranderende omstandigheden. Dit veronderstelt overigens een gelijkblijvende kern: is die er wel en waar kunnen we die vinden? In de bijbel? In de persoon van Jezus? In diens boodschap? In de boodschap van de kerk? In historische feiten of in eeuwige waarheden? De meningen zijn zeer verdeeld.

Het ligt voor de hand, dat ieder onderzoek naar de wezenlijke betekenis van het christendom begint met de vraag naar 'de oorsprong van het christendom'. Het merkwaardige feit doet zich dan evenwel voor, dat die oorsprong in het duister ligt. De stelligheid, waarmee de ene visie wordt gebracht, vindt zijn natuurlijke weerlegging in de even grote stelligheid, waarmee een tegenovergestelde visie geponeerd wordt. Het is bijzonder moeilijk, om enigszins onbevooroordeeld het begin van het christendom te beschrijven. Nadat men zich eeuwen lang 'gewoon aan de bijbel hield', kreeg men geleidelijk aan steeds meer oog voor de tegenstrijdigheden en interpretatiemoelijkheden van die bijbel. De bijbelkritiek werd geboren, de filosoof Spinoza maakte er een begin mee. Daarna nam het kritisch bijbelonderzoek een grote vlucht, met name in vrijzinnig-protestantse kring.

Thema van HV-congres

(Vervolg van pag. 1)

Het probleem is, volgens Neervoort, hoe het Humanistisch Verbond, dat een zekere erkenning bezit in de Nederlandse samenleving, op de beste wijze zijn bijdrage in geestelijk, cultureel en maatschappelijk opzicht zal kunnen leveren. Deze vraag zal gesplitst moeten worden, aan het beantwoorden van deze vragen zal het H.V. zich in de komende jaren moeten wijden. Organisatievorm, stijl van werken en 'het pakket van opvattingen en vooronderstellingen' zullen kritisch moeten worden bezien.

Wij hebben samenvattingen gegeven van Spigts pre-advies en van de opvattingen der co-referenten Kooy en Neervoort om hen, die het congres niet zullen bijwonen in zoverre op de hoogte te brengen, dat zij beseffen, dat het in Utrecht zal gaan om zaken van groot gewicht. Er is stof tot gedachtenwisseling te over.

B.

De negentiende eeuw kende ontelbare 'levens van Jezus'. Ondanks de grote kritische zin waarmee velen te werk gingen, bleek toch het grote verband tussen eigen geloofsopvatting en uitkomst van het onderzoek. Wat niet in het eigen beeld paste, werd geschrapt, de beruchte 'aftrekmethode' verklaarde alle bijbelpassages onecht, respectievelijk vervalst, waarmee men zich persoonlijk niet kon verenigen. In de twintigste eeuw is men hier gelukkig wat op teruggekomen: men probeert meer te begrijpen, wat in de geschriften, zoals ze voor ons liggen, is bedoeld. Dit zou dan wel eens iets kunnen zijn, dat ons inderdaad volkomen vreemd is. De dan gevonden Jezus 'zal niet meer de Jezus Christus zijn, aan wie onze religieuze tijd volgens oude beproefde gewoonte de eigen opvattingen en inzichten in de mond kan leggen ... als een onbekende en naamloze komt hij tot ons ...', is de mening van Albert Schweitzer aan het slot van zijn boek over de geschiedenis van het onderzoek naar het leven van Jezus.

Wij kunnen nu onbevangerender tegenover het begin van het christendom staan, vooral wanneer wij er zelf niet meer direkt bij betrokken zijn. Van groot belang kunnen daarom dan ook de boeken zijn, die vanuit een niet-christelijke, of: niet vanuit een christelijke opvatting geschreven zijn. Onlangs zijn er twee in het Nederlands vertaald, waar ik hier graag nader op wil ingaan.

HET gaat om: *G. Wyneken, Afscheid van het Christendom* (uitgave Moussault, Amsterdam, 1966) en *A. Robertson, De oorsprong van het Christendom* (uitgave Pegasus, Amsterdam, 1966). Beide boeken behandelen de problematiek, waarop ik al doelde; het tweede uitsluitend, het eerste voor meer dan de helft van het boek. Het is daarom bijzonder interessant, de twee geschriften met elkaar te vergelijken. Ze komen uit een volkomen andere hoek: het eerste is door een Duitse pedagoog geschreven, die van huis uit theoloog was en later met de kerk heeft gebroken, het tweede door een Engelse marxist, zoon van een anglicaanse bisschop. Beiden zijn niet-christen, maar beiden zijn toch zeer vertrouwd met de christelijke theologie, wat een vrij grote zeldzaamheid is. Het grote verschil tussen de beide boeken zal blijken daarin te liggen, dat Wyneken op voorzichtige, kritische wijze probeert het christendom te beschrijven (waarbij hij overigens in zijn kritiek zeer fel kan zijn!), terwijl Robertson op, ik zou zeggen, negentiende-eeuwse wijze (complete met aftrekmethode!) zijn eigen standpunt in het vroeg-christelijke geloof terug wil vinden. Ondanks hun verschil in wijze van behandelen en beoordelen, zijn beide schrijvers het merkwaardigerwijs eens op één fundamenteel punt: de centrale rol, die Paulus heeft gespeeld bij het tot stand brengen van het latere christendom. Voor beide be-

gint het christendom, zoals wij het kennen, bij Paulus.

De grote vragen zijn: hoe is het christendom uit het joodse geloof ontstaan, hoe heeft het zich zo snel kunnen verspreiden en welke rol heeft Jezus hierin gespeeld? Een even fundamentele vraag is: was het christendom oorspronkelijk gericht op het individu of op de maatschappij, wilde het christendom de wereld verbeteren of bood het een verlossing in het hiernamaals aan? Met deze vragen hangt samen een onderzoek naar datering en echtheid van de bijbelboeken, met name moet een antwoord gegeven worden op de vraag welke geschriften de oudste zijn van het Nieuwe Testament.

Om met het laatste punt te beginnen: het is inderdaad waar, dat van enkele bijbelboeken wel vaststaat, dat ze niet geschreven zijn door degene op wiens naam ze staan, en dat ze van later datum zijn, maar of nu 'van de 27 geschriften van het Nieuwe Testament ongeveer de helft of een kennelijke vervalsing of een vermoedelijke' is, zoals Wyneken suggereert (blz. 26)? Overigens is dit enkele bladzijden verder wat gereduceerd, als gezegd wordt, dat 'een derde deel' vervalsingen zijn (blz. 43).

Robertson gaat heel anders te werk: hij gaat er van uit, dat de hele boel vervalst is, als er niet heel goede redenen zijn in een enkel geval om het tegendeel te geloven. We lezen bij hem immers over de latere brieven van Paulus, dat daarvan 'alleen de korte brief aan Philemon als echt beschouwd kan worden bij afwezigheid van enigerlei te begrijpen (voor Robertson dan, W.v.D.) motief tot vervalsing' (blz. 156). De vraag, die zich hier opdringt is: wie vervalsten er nu toch en om welke reden? Antwoord: de kerk deed dit in het voetspoor van Paulus om het oorspronkelijke begin te verdonkeremanen.

(Zie verder pag. 5)

PAULUS – fragment uit 'Het laatste oordeel' van Michelangelo uit de Sixtijnse kapel te Rome.

(Vervolg van pag. 4)

Het oorspronkelijke begin nu is voor Robertson de sociale revolutie die Jezus wilde ontketenen. Hij vindt hiervan nog enkele sporen terug in de evangeliën, op plaatsen die aan de aandacht van de vervalsers zijn ontglipt. Paulus was immers degene, aldus Robertson, die het christendom van alle revolutionaire smetten vrij wilde maken, omdat hij als 'meester-ambachtsman' op goede voet met de heersende klasse wilde staan. Overigens is het aan het beginnende christendom desondanks toch niet gelukt aan vervolging te ontkomen, omdat die christenen zo dom waren dat ze 'hun leerstellingen aan de massa's gingen prediken en hun fondsen gebruikten om de behoeftige volgelingen van de joodse Messianisten aan te trekken en te veroveren' (blz. 166). Het is al met al wel een merkwaardig verwrongen beeld, dat Robertson ten beste geeft. Om zijn boek te maken tot een 'epos van de menselijke strijd voor vrijheid, rechtvaardigheid en vernieuwing', zoals de flaptekst bescheiden meedeelt, moet hij wel als een wildeman in de bijbel aan het werk gaan en links en rechts schrappen wat niet in zijn epos thuishoort.

OP één punt moet ik Robertson bijvallen, en dat is de inderdaad centrale plaats die Paulus inneemt in het ontstaan van het latere christendom, maar ik wil liever meegaan met de uitleg, die Wyneken daaraan geeft. Volgens hem zijn de evangeliën niet vervalst na Paulus' optreden, maar pas daarna geschreven. We hebben daarvoor een aanwijzing (natuurlijk geen stringent bewijs!) in het feit, dat Paulus' brieven hoegenaamd geen bekendheid met de evangelische verhalen over Jezus vertonen, ja zelfs de historische Jezus niet kennen. Paulus predikt zijn eigen christendom, gebaseerd op zijn eigen innerlijke openbaring en vooral gevoed door de opvattingen in de hellenistische mysteriegodsdiensten, die in een verlosser, een Messias, een Christus geloofden.

Paulus' grote daad was de verbinding van dit heilandsgeloof met het geloof in de mens Jezus, zoals dit leefde in de 'eerste gemeente' van Jeruzalem. Het nieuwe van Paulus' prediking moeten we hierin vinden, want op al zijn zendingsreizen treft hij al christenen aan! Wat hij hun te vertellen heeft, is: die heiland, waar u in gelooft, dat is nu Jezus. De evangeliën zijn dan ook daarna geschreven om de 'eeuwige Christus' als historische figuur voor te stellen. In het historische beeld van Jezus vinden we dan ook een groot aantal verhalen terug, die of 'voorspeld' waren in het Oude Testament, of van allerlei andere heilanden ook al verteld waren. 'Of in deze figuur een historische kern of uitgangspunt aanwezig is valt niet met zekerheid te zeggen. Vaststaat dat wij deze eventuele kern niet vermogen te ontdekken en dat alle daarop gerichte pogingen uitlopen op zuivere willekeur' (blz. 138).

Het belang van Wynekens hypothese, die de ideeën van Van den Bergh van Eysinga weer

'Moeders voor moeders'

VANAF de alleroudste tijden tot op de huidige dag heeft de geneeskunde zich beziggehouden met het raadsel der lichaamsvochten. Bloed en urine waren hierbij de belangrijkste. In een van Holbein's beroemde houtsneden komt de Dood met een urinaal in de ontvleesde hand de geneesheer weghalen. Men keek naar de urine en trok daaruit allerlei conclusies betreffende de gezondheidstoestand van de patiënt; men rook er aan, men proefde haar (bij suikerziekte smaakte het zoet!) en men probeerde er ziekten mee te genezen. Primitieve methoden werden door nauwkeuriger vervangen:

doet herleven – al zal hij die wel niet gekend hebben – is dat ermee tweërlei wordt verklaard: de snelle verspreiding van het christendom en de binding aan het jodendom. Ook legt Wyneken het accent, waar het m.i. gelegd moet worden: op de kerk. Het is immers zo, "dat de 'gelovig' gewordenen nu ook *aanhanger* wordt van Jezus als de 'Christos' (Messias). En dat betekent in latere tijd, de tijd dus waarin het evangelie werd geschreven, dat hij toetreedt tot de christelijke kerk. *Dat vormde de beslissende stap* en niet de intellectuele 'overtuiging'" (blz. 117).

Hier moeten we dan ook met Wyneken het wezen van het christendom zoeken: in de kerk; zonder kerk geen christendom, nù niet en aan het begin van onze jaartelling niet. De uitvlucht van vele christenen, als zou de kerk alleen maar mensenwerk zijn en dus aan gebreken onderhevig, terwijl het christendom zelf vrijuit zou gaan, wordt door Wyneken terecht niet aanvaard. Wel stelt hij de machtswellust van de kerk(en) wat overdreven voor; ik zou, zeker voor onze Nederlandse situatie, niet graag de volgende zin voor mijn rekening willen nemen: 'de Kerk zou meteen weer vervolgen als ze zou kunnen' (blz. 145). Anderzijds probeert Wyneken juist aan het fenomeen 'kerk' alle recht te doen: hij ziet in het overgaan van het objectieve kerkbegrip naar het subjectieve geloof, zoals dit in het protestantisme is gebeurd, het begin van de ontbinding van het christendom. Niemand kan immers uit zichzelf christen worden: hij heeft daarvoor een overleving nodig, hem moet een zekere kennis van 'heilsfeiten' worden bijgebracht, en de kerk is de hoeder van deze kennis.

De christelijke God is een 'literaire God', d.w.z. een God die alleen uit literatuur te kennen is, en die aan literatuur zijn ontstaan dankt. De kracht en de zwakte van dit godsbeeld liggen nu daarin, dat er een uitsluitende gerichtheid is op het zieleheil van de enkeling. Het christendom is individueel gericht, en zodoende mist het 'wereldgevoel en verbondenheid met de natuur' (blz. 260). Het mist vooral een sociale moraal (dit in krasse tegenspraak tot de eerder genoemde Robertson!) juist omdat het een 'op de spits

chemische reacties, microscopisch onderzoek gaven inderdaad waardevolle inlichtingen omtrent de toestand van een patiënt. Maar als geneesmiddel scheen urine waardeloos. Totdat men ontdekte, dat er wel degelijk waardevolle stoffen in een bepaald soort urine zitten doch in zulke kleine hoeveelheden, dat men tienduizenden liters nodig heeft om enkele grammen van de gezochte stof te kunnen winnen.

Die stof behoort tot de groep der hormonen. Hormonen zijn eiwitachtige stoffen, die in zeer kleine en wisselende hoeveelheden in

(Zie verder pag. 6)

gedreven egoïsme, een tot in alle eeuwigheid verlengde drang tot zelfbehoud' is.

Wat het christendom dan toch aan moraal biedt, is nu juist niet een oorspronkelijke schepping van het christendom. De 'christelijke moraal' die altijd als wapen wordt gehanteerd door christenen, die de onmogelijkheid van een niet-christelijk standpunt willen aantonen, is een erfenis van het jodendom. Wyneken vergelijkt bv. het gebod om de vijanden lief te hebben, zoals dit in Rom. 12:20 staat, met de eerdere tekst in de 'Spreuken van Salomo' 25:21: 'Indien uw vijand honger heeft, geeft hem brood te eten, indien hij dorst heeft geef hem water te drinken'. Een werkelijk nieuwe, hoogstaande moraal hebben de oudtestamentische profeten gepredikt, zoals bijv. Amos. Er bestaat daarentegen wel een christelijke 'onmoraal', en wel de onverdraagzaamheid, gevoed door de machtswil van de kerk en de verdrongen twijfel van de leden van die kerk. Vele van onze huidige waarden zijn tégen de kerk in doorgezet: vrijheid van geweten en denken, afkeuring van verbranden van heksen en ketters, gelijkheid van de mensen, blijkend uit het afschaffen van de slavernij.

IN het zeer indrukwekkende en terzake kundige beeld, dat Wyneken ons van het christendom biedt, ligt de oproep besloten om nu eindelijk eens afscheid van het christendom te nemen. We kunnen wel blijven aanpassen, maar we verwijderen ons dan toch zover (overigens terecht!) van het oorspronkelijke christendom, dat we er beter mee kunnen ophouden. Laten we zelf onze idealen zoeken en ze niet proberen te projekteren in het christendom (zoals een Robertson doet). Laten we proberen een beetje volwassen te worden.

Aan het slot van zijn boek schrijft Wyneken: 'U hebt gehoord dat tot de ouden werd gezegd: indien gij niet verandert en wordt gelijk de kinderen, dan zult gij het koninkrijk der hemelen niet binnengaan. Ik echter zeg u: indien gij niet eindelijk ophoudt te zijn gelijk de kinderen, dan zult gij nooit het rijk van de mens bouwen'.

W. VAN DOOREN

Carnaval, Pasen, de Grieken

(Vervolg van pag. 3)

komt aan de noodzaak, de weemoedige en vaak bittere noodzaak, ontbering en leed te incasseren. Zij verwijst daarbij uitdrukkelijk naar de Indische filosofie en het is bekend dat zij de laatste jaren van haar leven grote bewondering opgevat had voor de indische filosoof Krishnamurti.

De waarde van deze filosofie trekken wij niet in twijfel, juist waar het onze houding ten aanzien van het leed betreft, maar het lijkt me toch goed dat wij westerlingen, grootgebracht tussen de christelijke waarden, ons wel bewust blijven hoe de christelijke wereld nauw en zelfs benauwend verbonden, getekend blijft aan het lijden. Deze wereld stelt de deur wel bijzonder wijd open voor het tweede mechanisme, dat aan Karen Horney ontleend, boven genoemd werd: door zich met het leed intens te vereenzelvigen, verliest het persoonlijke leed iets van zijn ondragelijkheid. Dus, een soort verdoving door een roes van leed.

Het lijkt mij duidelijk dat we onze neiging ons persoonlijke leed en de druk van ons eigen ik kwijt te raken beter langs andere wegen kunnen bevredigen. Langs wegen, waar het leed niet zo opzettelijk verheerlijkt en vergoddelijkt wordt. Het zou interessant wezen als men er eindelijk eens achter kwam hoe de oude grieken dit oplosten. Het probleem van de dood werd bij hen in de Eleusinische mysteriën ritueel beleefd en religieus vorm gegeven. Hoe dit echter geschiedde, is tot nog toe vrijwel een volledig raadsel. Het is goed mogelijk dat dit stuk griekse beschaving zich wel bedronk en in roes bracht aan het lijden, maar met zekerheid weten wij dit niet. In ieder geval wist de griek uit de klassieke tijd dat men niet alleen Demeter en haar goddelijke dochter Persephone, die door de god van het dodenrijk Pluto ontvoerd werd, moest vereren, maar ook Apollo, ook Pallas Athene, ook Hera en Dionysos.

V. W. D. SCHENK

Lezingen voor de radio

Maandag 20 maart 19.40 uur: 'Bemoeien die humanisten zich daar ook mee?' R. O. Bates in gesprek met mevr. D. Roethof-Ensing (Hilversum I).

Vrijdag 24 maart 22.25 uur: Kort commentaar (Hilversum II).

Maandag 27 maart 19.40 uur: 'Bemoeien die humanisten zich daar ook mee?' J. Pasma in gesprek met mevr. D. Roethof-Ensing (Hilversum I).

Vrijdag 31 maart 22.25 uur: Kort commentaar (Hilversum II).

'Wij moeten leren elkaar lief te hebben'

WAT ik in deze verwarde wereld zie, is een miskenning van de werkelijke waarden van het leven. Overal om ons heen is schoonheid, maar vele mensen zijn er blind voor. Het is dikwijls alsof zij naar de wonderen van de natuur kijken zonder ze te zien.

De mensen jagen van her naar der, maar ze staan er niet bij stil, waar ze heengaan. Ze zoeken opwindend louter om wille van de opwindend. Ze scheppen weinig plezier in de natuurlijke en rustige en eenvoudige dingen van het leven.

Ik zeg tegen de mensen: u moet een ogenblik stilstaan, u moet proberen te verstaan wat uw hart u zegt, u moet leren, wat voor goede dingen u in u hebt. Ieder menselijk wezen heeft iets van grote waarde in zich, iets, dat hem vertelt wat juist is, als hij maar luistert. Ik heb in mijn leven veel veranderingen en veel ontwikkelingen gezien. Er zijn revoluties en oorlogen, vreselijke oorlogen, geweest, en veel leed. Denk eens wat er gedaan is op het gebied van de natuurkunde en het ruim-

te-onderzoek. En toch blijven we ons, ondanks dat alles, gedragen als wilden. Evenals wilden zijn we bang voor onze burens op deze aarde; we bewapenen ons tegen hen en zij bewapenen zich tegen ons.

De tijd is gekomen dat dit moet ophouden, wil de mens blijven voortbestaan. We moeten eraan gewend raken dat we menselijke wezens zijn.

De liefde voor het vaderland is iets prachtigs. Maar waarom zou die liefde moeten stoppen bij de grens? Er is een broederschap tussen de mensen. De spanning en de vijandschap tussen de naties moeten verdwijnen. Ik geloof dat zij zullen verdwijnen.

Wij leven niet alleen. Ieder menselijk wezen heeft een sociale verantwoordelijkheid, en ieder menselijk wezen moet iets doen voor de vrede. Daarom heb ik 'El Pessebre' geschreven - om een vredesboodschap aan de mensen te brengen.

Wij moeten leren de natuur en de mens lief te hebben.

PABLO CASALS.

'Moeders voor moeders'

(Vervolg van pag. 5)

het bloed voorkomen. Ze zijn afkomstig van bepaalde organen, de zgn. klieren met inwendige afscheiding, en hebben een werking op organen in het hele lichaam.

De stof, waar het in dit artikelje om gaat, wordt geproduceerd door de placenta (moederkoek). Hij komt in de bloedbaan, waar het de functie van de geslachtsklieren beïnvloedt en wordt tenslotte in de urine uitgescheiden. Hieruit volgt, dat men de stof uitsluitend kan vinden in de urine van zwangere vrouwen, en wel in de eerste vier maanden van de zwangerschap.

Het is gebleken, dat dit hormoon niet alleen noodzakelijk is om de zwangerschap ongestoord te laten verlopen, doch dat het tevens een waardevol geneesmiddel is. Bepaalde vormen van onvruchtbaarheid kan men hiermee met kans op succes behandelen. Merkwaardig is, dat dit zowel voor de man als voor de vrouw geldt. Ook op de mannelijke geslachtsklier heeft dit hormoon een regulerende werking. Bij jongens komt nogal eens een ontwikkelingsstoornis voor, waarbij de geslachtsklieren in de buikholte of in het lieskanaal zijn blijven steken, terwijl ze in normale gevallen behoren 'in te dalen' tot in het scrotum (balzak). De functie van deze klieren wordt bij genoemde afwijking onmogelijk. Door inspuiting met het hier beschreven hormoon gelukt het vaak, de indaling alsnog te laten plaats vinden. Dit maakt een operatie met vaak slechtere resultaten overbodig.

Voor de vrouw gaat het speciaal om het zgn.

innestelen van het bevruchte eitje, waardoor de omgeving hiervan geschikt wordt voor de verdere ontwikkeling. Dit innestelen geschiedt in het begin van de zwangerschap, dus in de tijd, dat de grootste hoeveelheid van het hormoon geproduceerd wordt.

De enige manier, om dit hormoon te verkrijgen, is langs chemische weg uit de urine van zwangere vrouwen. Een van onze farmaceutische industrieën heeft hiervoor een grootscheepse actie op touw gezet, met als motto: 'Moeders voor Moeders'. De bedoeling is, dat aanstaande moeders gedurende dertien weken dagelijks haar urine verzamelen. Deze wordt dan bij haar thuis gehaald. Enige tientallen auto's zijn voor deze actie ingeschakeld, ze leveren de ingezamelde urine af aan de fabriek.

De actie wordt nu al in veertig plaatsen van ons land gevoerd en is nog steeds voor uitbreiding vatbaar. In de betreffende plaatsen bevinden zich dames, die de taak op zich hebben genomen om aanstaande moeders alle informatie te verstrekken met betrekking tot het inzamelen van de urine. Het aantal deelnemers was in Amsterdam met 3600 het grootst. Percentsgewijs kwam Eindhoven het best uit de bus.

Voor nadere informatie kan men zich wenden tot F. W. Tielrooy, tel. 04120 - 84 33. Het is een mooie gedachte, dat een vrouw, die zelf binnenkort de vreugde van het moederschap hoopt te ervaren, er toe kan bijdragen deze vreugde ook aan anderen te brengen. De naam van de actie: 'Moeders voor Moeders' is daarom goed gekozen.

E. OSSENDRIJVER-JACOBS, arts

UITDAGING EN ANTWOORD...

uitdaging

Onze aarde is geen paradijs.
Vietnam, Israël, India, Congo, Zuid-Afrika.
Anders gezegd: Oorlog, honger, rassensrijd.

Onze aarde behoeft geen hel te worden.
Op de terreinen van wetenschap, kunst en techniek
levert de mens grootse prestaties.

De vraag is:
vanuit welke geest benaderen wij Mens en Wereld?
Onverschillig, louter op afbraak of eigenbelang gericht,
dan wel creatief en in verantwoordelijkheid voor eigen leven
en dat van de ander?

antwoord

Humanisme is een antwoord op de uitdaging van deze tijd.
Het roept de mens op tot redelijkheid in denken en doen,
verantwoordelijkheid voor de ander,
gerechtigheid in de samenleving.

Het Humanistisch Verbond staat op de bres voor de menselijke waardigheid.
Door middel van publikaties, radio- en televisieuitzendingen, bezinnings- en
scholingswerk, geestelijke vorming en geestelijke verzorging.

Een moeilijke taak, die meer mensen en meer geld vraagt.

Het Steunfonds vraagt vrijwillige bijdragen voor het werk van verzorging en
vorming.
Stort uw bijdrage op

GIRO
6168

t. n. v.

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme—Amersfoort

Uitdaging en antwoord

Inleidingen gehouden tijdens de bijeenkomst 20-jarig bestaan Humanistisch Verbond, door dr. H. J. Roethof, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, prof. dr. J. P. van Praag. f 1,75

Humanisten over echtscheiding

Inleidingen gehouden op de juristenconferentie v.d. Humanistische Stichting Socrates, door dr. H. J. Roethof, mr. M. Rood-de Boer, mr. H. G. van Veen. f 1,80

Invloedrijken

Een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over enkele belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachte naar voren hebben gebracht. f 4,75

Bevrijdend Humanisme

H. Lips. f 3,90

20 jaar Humanistisch Verbond

Een korte samenvatting over de jaren 1956 - 1966. f 2,90

Het Humanisme in de moderne wereld

Inleidingen gehouden tijdens het 16e congres. f 0,85

Te bestellen door storting of overschrijving op giro-rekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

ANNONCES

Voor oudere vriend, vitaal, gezond, financ. onafh., thans tot april op wereldreis, zoek ik **inwoning** bij beschaafted dame tegen behoorl. vergoeding, geen beroepspension, bij voork. Hilversum of omg. Verdere inl. bij mevr. v. Meekeren, Waldecklaan 24, Hilversum, telef. 02950-12496.

Leerlinge (22 jaar) van de Rietveld-academie **zoekt woonruimte** (liefst) met kookgelegenheid in Amsterdam (zo mogelijk in Zuid). Brieven aan: G. Foreman, Huis ter Heide (U.), tel. 03402-4389.

Nederlandse familie, wonende te Brugge, België, **biedt logies aan**, met of zonder pension. Inlichtingen mevr. A. Schot-Brevé, Schaarstraat 92, Brugge. Tel. 37048.

Jonge vrouw, 32 jaar, **zoekt kennismaking** met jongeman ± deze leeftijd. Lengte ± 1.55 m. Brieven onder nr. 17 a/h buro van dit blad.

Beschaafde j. vr., begin 30, zou graag **kennism. m. heer**, ser. en met ruime belangst., HBS-niveau. Brieven onder no. 18 a/h buro van dit blad.

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit”

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts), Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Reehorst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R. Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.).

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 22.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.

KALENDER 1967

De kalender 1967 van het HUMANISTISCH

VERBOND is verschenen.

Deze is in 2-kleurendruk uitgevoerd.

DE PRIJS IS **f 3,-**

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting

of overschrijving van f 3,- op postrekening

30.49.60 t.n.v. het HUMANISTISCH VERBOND Utrecht

In de omschrijving: kalender 1967

Binnenkort zal verschijnen:

Geschiedenis van het Humanisme in Nederland
van Dr. A. L. Constandse

Verkoopprijs: f 8,90. Nu reeds te bestellen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht door storting of overschrijving op postrekening no. 30 49 60, met vermelding van de titel van het boek.

Welke dame zou willen proberen mij bij de opvoeding van mijn 3 kinderen tussen 5 en 12 jaar oud te ondersteunen. Daar de moeder overleden is, hoort hierbij ook de huishoudelijke taak. Wij wonen in een stad in het oosten van het land.
Brieven onder no. 16 aan het bureau M. & W.